

війна, намагалися діяти так, наче українці — це частина японського народу, позаяк відчували потребу ще тісніше згуртуватися, щоб допомогти нам, як вони допомагають одне одному. До часу написання цієї книжки минуло вже понад два з половиною роки, але підтримка не припиняється. Так, під посольством більше не збираються буддистські монахи, щоб помолитися за Україну, але вони постійно роблять це у своїх храмах; нам більше не присилають ящики з одягом, але це тому, що тепер гуманітарна допомога накопичується на спеціальному складі. Десятки японських благодійних організацій знайшли шляхи в Україну й почали безпосередньо допомагати постраждалим громадам прямо на місці. Японія прийняла безпрецедентну у своїй історії кількість евакуйованих осіб — 2700 українців — і зробила все, щоб протягом декількох років вони почувалися в безпеці, мали можливість для повноцінного життя. Наш низький уклін Японії і японцям за шалену хвилю тепла й співчуття. Це неможливо забути, і я впевнений, що цього ніколи не станеться.

NIPPON

Розповідь про Японію варто почати з назви. Свою країну японці називають *Nippon* або *Nihon*. Для назви країни японці використовують два канджі й записують її як 日本. 日 означає «сонце» або «день» і вимовляється *ni*. 本 означає «основа» або «початок» (а ще «книга») і вимовляється *hon*. Тому Японію називають Країною ранішнього сонця. Історики стверджують, що самі японці ще до виникнення назви *Nippon* (приблизно VII століття, початок бурхливого державотворення) називали свою країну *Yamato*. На Окінаві вихідців з основних островів так називають і досі.

За часів Марко Поло, який, як запевняє одна з легенд, першим розповів Європі про Японію (хоча там не бував), ці два канджі читалися китайською як *Ji-pang* або *Zu-pang*. Звідси походить назва *Japan*, прийнята в європейських культурах. А ще англійське слово *Japan* має два значення. Перше — назва країни, друге — «лак», «лакувати» або «вироби, вкриті лаком». Так само як *china* означає і посуд, і країну. Річ у тому, що в Японії неймовірно розвинені мистецтва, у яких використовують особливий лак. Тому про цю техніку варто поговорити трохи детальніше.

* * *

Японія ніколи не була під іноземним ярмом і завжди прагнула обмежувати зовнішні контакти, за винятком відносин із сусідами — Коресю, Китаєм і деякими іншими країнами. Коли на початку XVII століття присутність іноземців на Японських островах стала відчутною і почала впливати на політику й економіку, японці закрилися від світу на два з половиною століття. Їхнє вимушене повернення у світ 1853 року (початок епохи Мейджі) не змінило їхнього відчуття відокремленості. Японці навчилися адаптувати зовнішній світ під себе й не зраджували своїх традицій — навпаки, навіть посилювали їх, як це вийшло з поверненням синтоїзму в ранг державної релігії після тривалого періоду домінування буддизму. Проте щоб бути справжнім японцем, слід ним народитися. Хай би як добре іноземець знав мову чи традиції і культуру, все одно він (чи вона) японцем (японкою) не стане.

* * *

Японці з недовірою ставляться навіть до своїх співвітчизників-емігрантів. Для них ті, хто залишив Японію, щоб жити в Бразилії, Перу чи США, перестають бути справжніми японцями. Якщо японці почуваються настільки далекими від тих, хто від них майже не відрізняється, то неважко уявити собі, як вони ставляться до тих, хто відрізняється від них разюче. Ви можете ніколи цього не помітити, але відчуття іншості присутнє. Розповідають, що 1986 року прем'єр-міністр Японії Ясухіро

Накасонє якось необережно зауважив, що великий відсоток темношкірого й мексиканського населення в США уповільнює американську економіку й робить країну менш конкурентоспроможною. У США це зауваження викликало жорстку критику, бо там практично все населення — емігранти, але в Японії його сприйняли як очевидну істину. Тільки в сучасну епоху глобалізації і загострення міжнародної конкуренції Японія почала більше відкриватись для іноземців. Найімовірніше, ця тенденція триватиме.

* * *

У лінгвістичних, культурних і расових аспектах Японія — одна з найбільш однорідних країн світу. Це означає, що їй ніколи не доводилося замислюватися над проблемами, які так хвилюють країни, створені емігрантами, наприклад, США. Позаяк у Японії існує тільки одна раса, ніхто не використовує слово «расизм». Такі явища, як рух за громадянські права, боротьба за інтеграцію різних рас, переведення школярів за рішенням суду в школи, що розташовані в інших районах, відсутні. Немає також навчання різними мовами (окрім спеціальних шкіл і курсів в університетах) і квот для різних груп населення під час прийому на роботу.

* * *

У Японії немає тиранії мультикультуралізму. Коли фірма наймає нових працівників, ніхто не думає про етнічний

* * *

Ще одним результатом єдності й національної солідарності японців є практична відсутність соціальних конфліктів. Позаяк країна населена переважно японцями, які здобувають досить гарну освіту й виховуються в одних і тих самих традиціях, вони сподіваються від оточення відповідної поведінки. Одним із наслідків такої ситуації є те, що більшість японців помирає, за все своє життя не маючи справи із жодним юристом. У Японії у 20 разів менше юристів на душу населення, ніж у США, і японці не витрачають марно свій час на те, щоб судитися одне з одним. Якщо в них виникають незгоди, вони обговорюють і вирішують їх.

* * *

Японці дуже добре розуміють, що солідарність нації заснована на тому спільному, що в них є. Вони високо цінують однорідність свого суспільства й не хочуть його розбавляти. Я б сформулював це їхнє почуття єдності, яке проявляється навіть несвідомо, так: я є тому, що є ти. Практично чи не єдиний спосіб стати громадянином Японії — це взяти шлюб із японцем або японкою, і навіть у цьому випадку громадянство не надають автоматично. Перед ухваленням рішення влада дуже уважно вивчає минуле іноземця та його характер. Цей процес триває роками й формально закінчується тільки тоді, коли іноземець насправді стає членом своєї нової японської сім'ї і змінює своє ім'я на японське.

* * *

Властива японцям згуртованість могла б привести до створення держави-няньки скандинавського типу, з урядом, який патрунує громадян на кожному кроці. Але цього не сталося. Японські родини, які завжди вимагали вірності й обіцяли натомість заступництво, опікуються своїми невдахами. Це означає, що в японських містах нема нічого схожого на орди безхатьків і жебраків, що не працюють і живуть на соціальну допомогу, які присутні в громадських місцях у розвинутих країнах Європи й Північної Америки. Японські торгові галереї тягнуться на багато миль, у Нью-Йорку або Чикаго вони були б заповнені безхатьками, і звичайні люди навряд чи зважилися б з'являтися там після заходу сонця. В Осаці чи Токіо можна ходити цілими днями, намагаючись знайти безхатька. Тобто вони є, але в дуже незначній кількості.

* * *

У наші часи, коли моди й стилі перемішуються з однієї країни в іншу так легко, ніби кордонів не існує, здається просто неймовірним, як Японія змогла залишитися такою непохитно японською. Звичайно, велику роль у цьому відіграв вододіл — адже все, що потрапляє до Японії, має перетнути океан. Але навіть з урахуванням цієї переваги вражає те, як Японія без особливого галасу ігнорує багато правил, які інші країни оголосили обов'язковими до виконання. Наприклад, варто визнати, що чоловіки й жінки в Японії де-факто далеко

не рівноправні, хоча де-юре, звичайно, будь-яка дискримінація відсутня. Лише декілька японських жінок є членами уряду, і приблизно 20% жінок серед членів парламенту. Багато компаній по-різному планують кар'єри для чоловіків і жінок. Зусилля основних політичних сил змінити цю ситуацію поки що призводять до вкрай маргінальних результатів. До того ж японцям байдуже, що про них думають іноземці. Вони просто живуть так, як вважають за потрібне, і роблять це дуже добре.

* * *

Японія — це країна, де найкоротший у світі гімн і найдовша тривалість життя, тут одне слово японською може означати в перекладі ціле речення і ціле речення японською може перекладатися одним словом, тут ніхто нікуди не поспішає, але ніколи не спізнюється, у японських містах неймовірно чисто, але немає урн для сміття, тут таксисти одягнені в костюми, білі сорочки й краватки, а машини ідеально чисті. Неписані правила, про які всі знають, є не менш, якщо не більш, важливими, ніж писані. Японці вважають нормальним те, що хтось досягне вершин, а хтось ні, але повагу варто демонструвати щодо кожного. Тут поважають владу, але соціальний договір передбачає високу відповідальність тих, хто цю владу уособлює. Молодь із повагою ставиться до літніх людей, студенти — до викладачів, підлеглі — до начальників, а клієнтів поважають усі. Туристи починають це відчувати, як тільки заходять

у готель, ресторан чи офіс. Японські традиції обслуговування не мають нічого спільного, наприклад, з американським очікуванням чайових. У Японії офіціант, водій таксі або швейцар зробить усе можливе, щоб ви залишилися задоволеними. Ніхто не вважає принизливим ставитися до клієнтів як до найбажаніших гостей. Для японців це правильне виконання роботи, тому чайових у Японії не беруть.

* * *

Японці з повагою ставляться до грошей і не ризикують, як, наприклад, американці, граючи на біржі. Особисті заощадження японців, які вони зберігають у вигляді готівки, на рахунках у банках і в акціях, перевищують 2 квадрильйони єн (близько 14,7 трлн доларів), що майже втричі більше за ВВП Японії, оцінюваного в 540 трлн єн (близько 4,2 трлн доларів за поточним курсом). Більша частина цієї суми зберігається у вигляді готівки й на рахунках у банках, близько 25% становлять вкладення в страхування, ще приблизно 15% японці зберігають у вигляді акцій. З огляду на останні дані демографічної статистики, заощадження перевищують 15,9 млн єн (понад 116 тис. доларів) на душу населення. При цьому японці досить активно допомагають грошима тим, хто потрапив у біду, наприклад, Україні після початку агресії Росії 2022 року або власним співгромадянам на півострові Ното після землетрусу 2 січня 2023 року. Можна сказати, що протягом життя пересічні японці досить